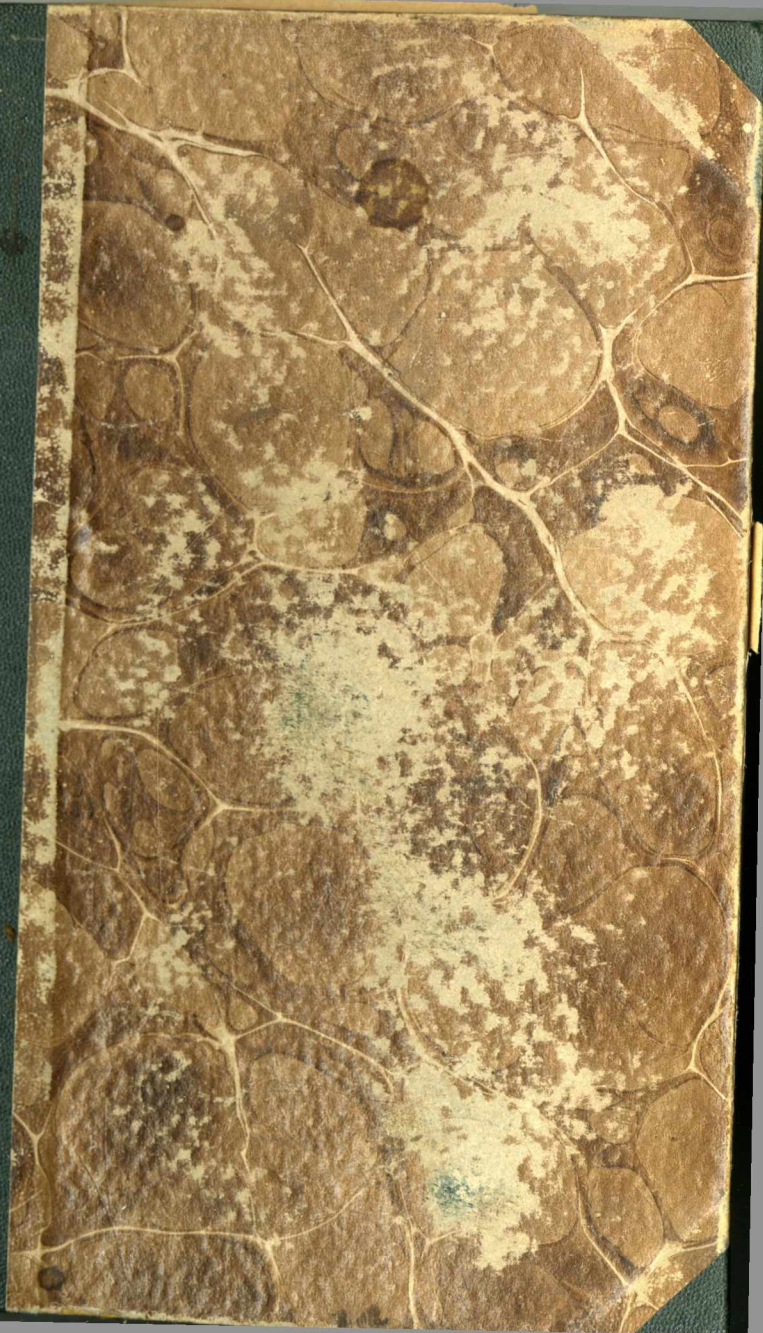

Politikai
röpiratok.

90.

90
696

A BALOLDAL

AZ

IGAZI REFORMPÁRT.

KÉPVISELŐI JELENTÉS

PEST-TERÉZVÁROS POLGÁRAIHOZ.

JÓKAI MÓRTÓL.

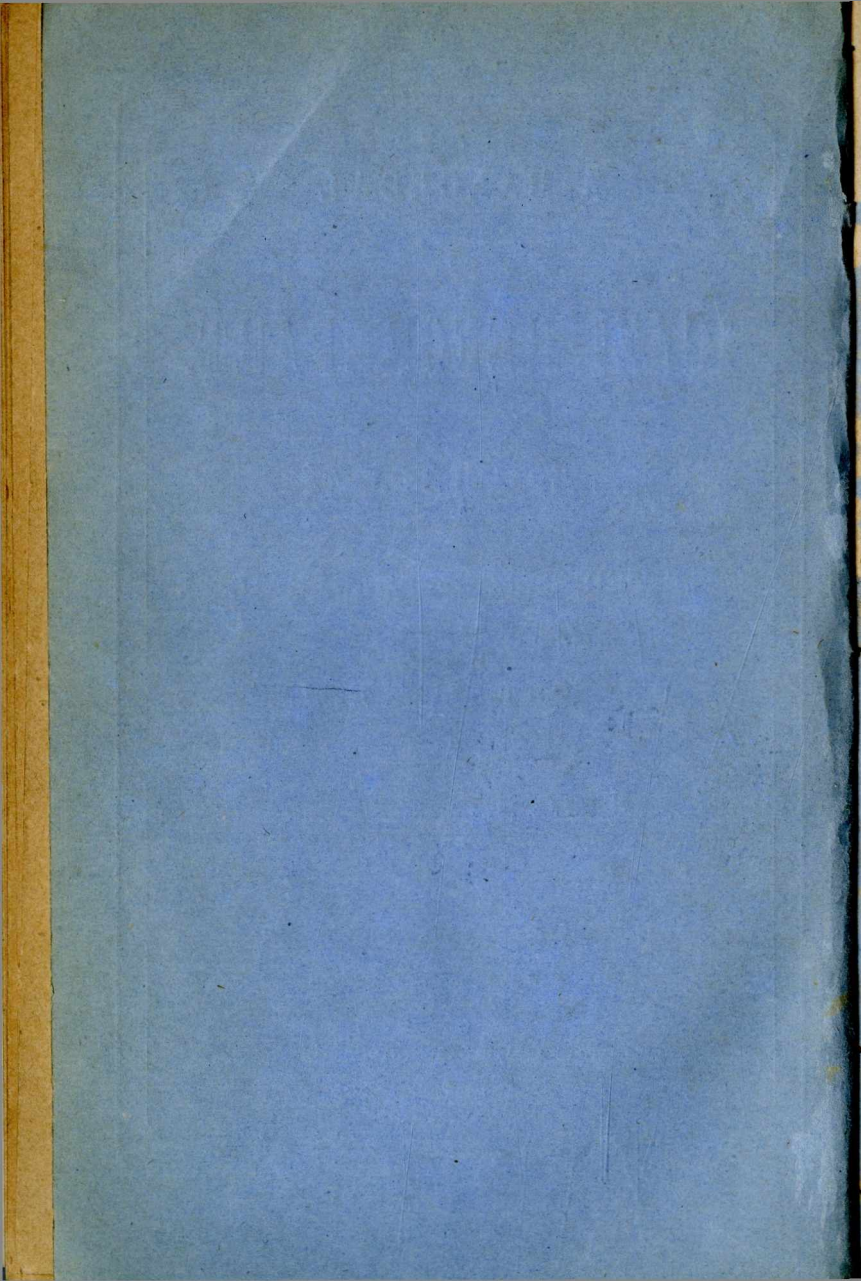
Pest, 1872 April 8-án.

8.

PEST.

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1872.

A BALOLDAL
AZ
IGAZI REFORMPÁRT.

KÉPVISELŐI JELENTÉS

PEST-TERÉZVÁROS POLGÁRAIHOZ.

JÓKAI MÓRTÓL.

Pest, 1872 April 8-án.

PEST.

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1872.

612 P2 00765 129

DE BALLAGI GÉZA.

Tisztelt választó polgárok!

A néhány nap mulva befejezendő országgyűlés egyike volt Magyarországon a legnevezetesebbeknek, — mind azokban, a miket alkotott, mind azokban, a miket lerombolt, mind azokban, a miket elmulasztott.

Igyekezni fogok szárazan, tárgyilagosan adni elő három évi történetét.

1869. apr. 25-én nyitattott meg az országgyűlés. A legmagasabb trónbeszéd a két ház tagjait különösen felhívta a szükséges reformok alkotására, elősorolva azok között a megyei rendszer újalkotását, az alsó bíróságok rendezését, a választási törvények, sajtóviszonyok, hűbéri maradványok, nevelésügy, iparvállalatok iránti intézkedéseket; kiemelte az államháztartásban helyreállítandó súlyegyent, az adóreformot, a felsőház reformját; a társországekkel fentartandó jó viszonyt s a külállamok irányában követeendő békés szándékot.

E trónbeszédre négy rendbeli válaszfelirati javaslat került a képviselőház asztalára. Egyet a kormánypárt, másikat a balközép, harmadikat a 48-as párt, negyediket egy nemzetiségi képviselő terjeszté elő.

A kormánypárt ötnyolczadrésznyi szavazattöbbséggel rendelkezett; — a mi nek felderítésére szolgál azon körülmény, hogy a horvát országgyűlés küldöttei mind az ottani országgyűlési kormánypárt által választattak be s daczára annak, hogy a horvát országgyűlés már azóta kétszer elnapoltatott és egyszer fel is oszlattatott és küldöik maguk sem lettek újra megválasztva, még mindig itt ülnek, s a mi napirendünkre szavazni felhivatnak.

Második körülmény az erdélyi választások zürzavara. Ott a választási törvény iránti ellenszenv a választók egy részét visszatartá, úgy hogy van erdélyi képviselő, ki két szavazatot kapott, úgy lett megválasztva; míg másfelől a minden kormányhoz csatlakozni kész szász földnek 200 ezer lakos után 22 képviselő adatott; holott a 200 ezer főnyi pesti lakosság csak ötöt küld; s hogy például egy 2700 lakosu kis város Erdélyből két

képviselőt ad, holott a 70 ezer lakosságú Pest-Terézvárosi kerület csak egyet.

Harmadik körülmény a mult választások körüli önkényes magyarázata a törvénynek, mely lehetővé tette, hogy ugyanazon megyének ugyanazon központi bizottsága az ellenzékhez hajló nemességet az egyik választó kerületben nagyobbbrészt kitörölje, a másik kerületben pedig, hol a nemesség a kormánypárthoz szitott, mind bennhagyja.

Végül felemlithető azon legfőbb körülmény, mely szerint a kormánypárt nem volt idegen magához csatolni, a Deák-párt liberális zömétől mindenha távol és vele ellentétben álló ó-conservatív és ultramontan töredékek választottait, kiknek érdekében a legtöbb választási visszaélés történt és türetett el. E természetellenes szövetség meg is hozta keserű következményeit.

A négy válaszfelirati javaslat közül a kormánypárti rövid volt, általános kifejezéseket tartalmazó, semmit sem mondó, míg a balközép által előterjesztett, a trónbeszéd kívánalmaira visszatérve, az ott elősorolt reformokat helyesen kitüzött czélirányban, a legszabadabb elvtü módzatok szerint létrehozni kívánta.

Kifejezé a mellett: a közjogi alapot, az 1867-ki XII. t. cikket illetőleg, hogy a törvénynek engedelmeskedni, addig, a mig az törvény, mindenkinek elutasíthatlan kötelessége, s ez által tanusítá, hogy magán az alkotmányon teendő reformot is csak alkotmányos és lehetséges uton kívánja létrehozni, addig pedig a törvénynek engedelmeskedni. Végül kimondani kívánta a benem avatkozás politikáját.

A válaszfelirati vita kezdődött máj. 24-én Majus 30-án hivattam fel a hozzászólásra s előadtam az elvtársaim által is helyeselt nézeteket, melyek szerint mi is a békés kifejlődést, a czélszerű reformokat, az állam megszilárdítását óhajtjuk s e célból kívánjuk a hadseregnek is oly állapotban tartását, mely a békét biztosítsa, mi csak a saját nemzeti kormányunk közvetlen felügyelete alatt lehet czélszerűen kivihető.

Szavaimat nagyon is igazolta a következő év; a mire majd később fogok ráterni.

A május 24-én kezdődött válasz-felirati vita eltartott június 4-ig; a szavazás eredménye az volt, hogy a kormánypárti javaslatra szavaztak 253-an, ellene 144-en; tehát ötnyolczadrész többség volt a kor-

mánypárt, háromnyolczadrész az ellenzék. Tekintélyes kisebbség, a minővel bármely alkotmányos országban tiszteletteljesen szoktak bánni.

Ezt annyival inkább méltán meglehetett várni, mert a balközép minden oly kérdésben, melynél a kormány szándékai a közjólét és szükséges biztonság érdekében voltak irányozva, nem tartózkodott szavazatával tömegesen a kormányhoz csatlakozni. Így tett az azon évi ujjonczmegszavazási törvényjavaslatnál, mely 25 szó ellenében fogadtatott el. Így tett 1870. jan. 24-én a budget-törvény megszavazásánál, midőn az ellenszavazatok csak 41-re mentek; így a honvédség felszerelésére szükséges póthitel megszavazásánál, sőt megtörtént, hogy az ellenzéknek másik árnyalata ellenében egyenesen a kormányt védelmezte, mint a háboru idején a beavatkozás elleni helyes politikájában, a honvédelmi költségvetésnél s legutóbbi időkben az általános szavazatjog kérdésében; azontul tett több ízben jó szolgálatokat a kormánynak kezdeményezése által az osztrák részről jövő pressio ellenében; sőt megtörtént, hogy egy ízben saját maga a jobboldal részéről a miniszterium ellen megindítandó támadásnak

vágta be az utját, s ez akkor volt, midőn a közlekedési fennakadás elhárítására a minister nagyobb erélyt kezdett kifejteni s ez által saját pártja érdekelt tagjainak haragját vonta magára.

A balközépet tehát factiosuskodással ugyan nem vádolhatja senki.

És mindezen loyális magatartásáért az ellenzék a kormány és annak pártja részéről éppen a reform-kérdések ügyében semmi előzékenységet, egyezkedést, közelitést, soha nem tapasztalt.

Vegyük sorba mind a letárgyalt, mind az elodázott reform-kérdéseket időszak szerinti fejleményeikben.

Kezdjük a legfőbb kérdésen: az ország védelmi kérdésének reformján.

A balközép mindenkor együtt szavazott a kormánypárttal akkor, a midőn a közös hadsereg számára az ujoncz-illetményt, a honvédség számára a felszerelési költséget kellett megadni. Tehát az eszközök megadásában mindig hazafias készsége tanusított. De viszont követelte, hogy ezen megajánlott eszközök a haza megerősítésére fordittassanak. S e törekvésében a kormánypárt által soha nem gyámolított.

Mit kívántunk mi a közös hadseregre nézve?

Azt, hogy annak Magyarországból kiállított része neveztesse „magyar hadseregnek.”

Indítványunk tárgyalatott 1870. jan. 13-tól jan. 18-ig; akkor elvettetett 175 szavazattal 112 ellenében; 145 képviselő nem szavazott.

1870. febr. 26-án felszólaltam a házban a miatt, hogy a közös hadseregnek minden fegyvertára, ágyu és golyó-öntődéje egy helyen, Bécsben van összpontosítva; ha a védtelen Bécs elfoglalja egy betörő ellenség, akkor egész hadseregünk lerakhatja a fegyvert. **Kerka poly**, akkor honvédelmi államtitkár ur, azonnal elismeré, hogy ez nagy baj; de lesz rajta segítve. — **Mart. 1 én**, az akkori miniszterelnök ur **Andrássy** gróf tüzetesen válaszolt felszólalásomra, megígérve, hogy mind ezen segítve lesz. Maig is az ígéretnél vagyunk. Kinek akartunk vele szolgálni? A hazának, a királynak, az európai békének.

Elismertük a honvédelmi költségvetésnél, hogy a honvédelmi miniszterium feladatát buzgón teljesíté, hogy

130 ezer főnyi honvédgyalogságunk és lovasságunk czéljának megfelelő módon van szervezve; kívántuk, hogy e nemzeti sereg egészítették ki technikai és tüzérségi szakosztályokkal. Indítványunk 192 szavazattal 124 ellenében elvettetett. Kinek akartunk vele szolgálni? A hazának, a királynak, az európai békének.

Szót emeltünk a közös hadseregnek minket illető arányban hazai iparosok által leendő felszereltetése végett. Nem lett belőle semmi. Kinek akartunk vele szolgálni? A hazai iparnak; — és a bekövetkezett események igazolták, hogy a haza és a trón biztonságának is.

Mert a midőn 1870. jul. 16-án jelenté a legelső csatateri távirat, hogy a francia hadsereg átlépte a Rajnát, a legelső meglepetés, a mi a kormányköröket érte nálunk, az volt, hogy a közös hadseregünknek nem volt — se ruhája — se bakanca.

Azonkívül is igen nagy mértékben csataképtelen állapotban találtatott, amit ha nyiltan ki nem beszéltek volna is, minden gyűlésben és a sajtóban, tanusítottá megelőzőtt évi dalmáciai hadjá-

ratunk, melyben közös hadseregünknel nem hiányzott ugyan a vitézség, nem a jó vezénylet, de minden más egyéb, mi a hadviseléshez megkívántatik.

Igy talált bennünket az európai válság 1870. második felében, úgy hogy hadseregünk rögtöni fölszerelésére a minis-
teriumnak 15. millió forintot kellett felvenni, törvényes megszavazás s előleges indemnity-kérés nélkül, melyet aztán később a balközép is helybenhagyásával megerősített.

Ekkor tehát nagyon is szomorú fényben tűnt ki, hogy nagy költséggel főtartott közös hadseregünk a közös minis-
terium s a delegatiók kezelése mellett, mikor a válság napjai beállnak, sem a hazát, sem a trónt nem biztosítja; ellenben saját honvédségünk czéljának megfelel. És mégis minden indítványunk elutasított, mely a honvédsereg teljes erőki-
fejtésére általunk tétetett, s mely a közös hadsereg kezelésének szükséges reform-
jára czélozott.

A honvédelmi ügygyel szoros összefüggésben áll külpolitikánk is.

Köztudomásu tény, hogy a midőn a német-francia háboru megindult, a legszigorúbbsemlegességi politikátépen az ö s s z e s

baloldal követelte a magyar kormánytól, balközép épen úgy, mint a 48-as párt. Ezen politika mellett emelt szót Tisza Kálmán 1870 jul. 18-án, mire Andrássy gróf jul. 28-án helyeslőleg válaszolt, ezen politikát tolmácsolák a baloldal szónokai az országgyűlésen, kiemelve, hogy Magyarországnak Németország egygyé létét megakadályoznia nem szabad; — ezen semlegességi politika mellett emelt szót a jul. 24-iki pesti népgyűlés, melynek kérvényét Horn, Vidacs, mint elnökök, s Hegedüs Sándor, mint jegyző irták alá; a mig ellenkezőleg a jobboldal organumai folytonosan és egész erővel tüzelték a kormányt a háboru politikára, s egyenesen Németország megtámadására.

Midőn később a francia-köztársaság kikiáltatott, midőn a német seregek Párizs alá hatoltak, az ellenzék másik árnyalata a szerencsétlen francia nemzet iránti rokonszenvből békés beavatkozást sürgetett a kormánynál; mig a jobboldal chauvinista és ultramontán árnyalatai egészen más indokokból, egyenesen fegyveres beavatkozást követeltek, s az országgyűlés asztalát kérvények lepték el Elszasz és Lotharingia elszakításának meg-

gátlása végett, akkor is a balközép, hiszen azon elvéhez, hogy nekünk béke és semlegesség kell, nem csak azért, mert hazánkat a háboru esélyeitől meg akarjuk kimélni, de egyenesen azért, mert Magyarországra nézve életkérdés az, hogy a nagy Németország egygyé és hazánknak jó barátjává legyen; — minden alkalommal a teljes semlegesség fentartásáért küzdött, kifejtve-hogy még a más árnyalatu elvtársai által nemes indokokból sürgetett békés beavatkozás is ellenséges viszonyokba keverné hazánkat egyedüli jövődöbeli szövetségével, Németországgal. Így nyilatkoztunk Andrássy külpolitikája mellett 1871 febr. 20-án, majd ismét mart. 8-ánt a honvédelmi költségvetésnél, és végre mart. 18-án a külügyi politika tárgyalásakor.

Nem loyális párt-e az, mely ily eljárást tanusított, mely a haza veszedelmének napjaiban félre tette ellenzéki szerepét, szembeszállt a felizgatott véleményekkel és szólt, midőn nem várt szavára tapsot?

De én nem jöttem jutalmat kérni pártomnak ez eljárásáért; jutalmát megadta a történelem, mely mások siratni való

balesetével bebizonyította, hogy helyesen tettünk; mert ha akkor beavatkozunk, az önkebelében kitört polgárháboru által paralyzált Franciaországtól magunkra hagyatva egyedül állunk az egész győzedelmes Németországgal szemben s veszedelmünk lesz, ha veszünk, veszedelmünk lesz, ha győzünk. S hogy most hazánkat a felfordulás chaosza nem takarja, azt a benem avatkozási politikának köszönheti. Es különösen a fővárosnépessége jegyezze fel emlékébe azt, hogy az általunk támogatott békepolitikának köszönheti, hogy most egy épülő Pestet s nem egy lerombolt Pestet lát maga előtt. A kövek beszélnek mellettünk.

Ha egyebet nem tett volna az országgyűlés, mint azt az egyet, hogy a Németország iránti semlegesség fentartását szorgalmazta, ez az egy elég lenne, hogy a historia által az emlékezetes országgyűlések sorába jegyeztessék fel.

Most áttérek a második fontos országos ügyünkre. Ez a pénzügy.

Itt meg már a számok beszélnek.

Csak két számot kell mondanom. Egyik az, hogy az önkormányzat ötödik évében 19 millió deficitre van kilátásunk;

és a másik az, hogy a kamatláb Magyarországon 9 perczent.

Valahányszor pénzügyministeri költségvetés terjesztetett be, — rendesen elkésve — mindannyiszor adatott be különvélemény a balközép részéről is; így legközelebb Ghyczy Kálmán és csanádi Szontagh Pál által; melyekben a kiadások alábbszállítása s az adóteher enyhítése tervezett. A hosszú budget-vitáknak alig volt valami eredménye. Deficit és adóteher nevedett, a trónbeszédben ajánlott adóreform és állam-háztartási súlygyen egyre messzebb távozik tőlünk. Megmaradt minden indirekt adó, behozatott ujtás képen az adóhátrálék késedelmi kamatja, meghagyatott a dohány-egyedáruság, a házaadó behozatalával pedig minden házbér felénnyel feljebb szökkent, s ezt ismét nem a házbirtokosok, hanem az egész közönség fizeti.

Azonban hát az, ha egy országban nagy adót kell fizetni, még nem nagy baj. (Pedig nálunk három annyi adót fizet mindenki birtokától és munkás kezétől, mint például Németországban); de nagyobb baj az, hogy ha egy országban nehéz szorgalmunkkal azt a pénzt megkeresni,

a mivel az adót megfizetjük. Ez a baj vi-
rágzik nálunk.

Kérdezzük meg a földmivest, az iparost,
a kereskedőt, kevés választottak kivéte-
lével, igazat fog nekünk adni. Nézzük meg
iparvállalatainkat, hogy omlanak egy-
másra. Tekintsünk oly nagy befolyással
bíró lisztiparunkra, műmalmainkra, azok
majd beszélnek a hazai pénzviszonyokról.

E három év alatt kétszer kellett meg-
érni a magyarországi pénzpiacznak, hogy
a mostoha bécsi pénzvilág által mestersé-
ges uton előidézett pénz-krizisekkel
végveszélybe döntetett; a jajkiáltás az or-
szág egyik végétől a másikig hangzott, s
ma is viselik sokan a koldus botot, mit
önhibájuk nélkül a versenyző pénzpiac
kezükbe nyomott.

Ez inség, ez szégyen, ez veszély hazán-
kon.

Segítséget csak egyet ismerünk: Ma-
gyarország pénzügyeinek önál-
lósítását; egy független magyar
nemzeti bankot.

Ez eszmét penditettem meg én 1869.
oct. 21-én, felhiva az akkori pénzügy-
ministert Lónyay Menyhért urat, hogy
nem áll-e utjában az 1867-iki kiegyezésen

tul valami elhallgatott kötelezettség a kormány részéről az önálló magyar nemzetibank felállításának? Erre nov. 4-én Lónyay ur azt felelte, hogy nincs ennek utjába álló semmi kötelezettség. Az e fölött támadt vitában nov. 8-án mondtam el nézeteimet, kifejtve az önálló magyar-nemzetibank mulhatlan szükségét. Nov. 10-én a ház megszavazta azt, hogy a hazai iparvállalatok a krízis tartama alatt a kormány rendelkezése alatt levő összegekkel segíeyeztessenek. Csak hogy a segíeyezés módjában nem volt köszönet. A kormány ugyanis a nagyobb protegált pénzüintézeteknek, melyeknek igazgatói a kormány benső barátjai, rendelkezésére bocsátá ugyan a heverő állami pénzeket, de azok a pénzüintézetek a megszorult iparnak megint csak igen nagy kamattal számítolák le ezt a pénzt. Tudjuk, hogy malomváltókat 12 sőt 18 perczenttel is számítottak le, a mi mellett minden iparvállalatnak tönkre kell jutni.

Végre december végén történt egy előre lépés, a képviselőház kiküldött egy enquete bizottmányt, mely állt tizenkét tagból, annak megvizsgálására, mi a pénzügyünk baja? s véleményadásra, hogyan lehetne azt orvosolni? E tizenkét tag

közé egyetlen egy választatott be az ellenzékéből.

Mit tett, mit nem tett ez az enquete bizottság tizenhárom hónapig? arra kár volna a szót vesztegetni.

A harmadik év elején Horn Ede interpellálta a ministeriumot jan. 21-én, hogy tud-e valamit a bank enquete bizottságáról? olyanforma választ kapott, hogy 1876-ban majd bizonyosat fog tudni.

Végre martius 17-én valami bécsi lap kiderítette, hogy mit határozott a bankenquet bizottság?

Csupán csak azt, hogy ha a bécsi nationalbank jobban fogja döntálni a magyarországi fiókjait, akkor fogadja el Magyarország is a bécsi bank privilegiumát.

Tehát hogy tegyen le Magyarország örök időkre arról, hogy önálló pénzügye, kereskedelme legyen, s maradjon örökké rabja, adósa, bolondja egy versenyző pénzpiacznak.

Mikor én a bank-kérdést a ház elé hoztam, a képviselőpadokon ülő bankár és financier urak nagy gunyolódva vették ellenem, hogy poéta vagyok. No bizony ehhez a végeredményhez, a mit ők

tanácsoltak, se nagy poesis, se nagy financztudomány nem kellett.

1871, september 22-én aztán ismét alkalmatlankodtam a kormánynak a bankügyibeni interpellatiómmal. Ismét kiterő választ kaptam rá.

Végre ez év február havában a bécsi bankigazgatóság őszintén és egyenesen kimondván a bank közgyűlésén, hogy miután a magyar pénzügyminister a neki tett ígéretet nem teljesíté, ő a magyarországi fiókjától egészen meg fogja vonni a dotatiót. — Ekkor véglegesen szólítám fel a ministeriumot, hogyan akar segíteni Magyarország tönkremenéssel fenyegetett pénzügyén?

Már akkor nem lehetett agyonhallgatni az ügyet. Annálkevésbé, mert akkor már hazánk egyik legnagyobb finanziaális tekintélye is, G h y c z y K á l m á n, gyakorlati tervezettel lépett fel ez ügyben, s a nemzetgazdasági téren európai híri képviselőtársunk H o r n E d e, a szükségességén kívül a kivihetőséget is kétségtelenné tette.

Ez már aztán csak reformkérdés volt! Ezt ugyan a baloldal sürgette. Harminczhárom pénzügyintézeti igazgatótanácsi tag ül a képviselőház

padjain; azok közül három az ellenzék-nél, harmincz a kormánypártnál.

Mégis az ellenzéknek kellett kezdemé-nyezni és indítványozni a pénzügyi refor-mot, a nemzeti bankügyet.

S tán gyámolította ebben a kormány-párt ?

Nem. Onnan egy ellenindítvány tété-tett, mely szerint a kormány felhatalmaz-tatik egy „központi bankjegy — nem tudom mit csináló — intéz-mény“-ről való gondoskodásra; ho-gyan? mi módon? a bécsi bank által-e? az nem mondatott meg: — hanem az ál-talunk indítványozott nemzeti bank felál-lítása, az igen is leszavaztatott. A har-minczhárom pénzügyi igazgatótanács-beli képviselő közül az önálló bankra sza-vazott — három. A kik a baloldalon ülnek.

És már most hol vagyunk ez ügyben? Ott, hogy a bécsi nemzeti bank dotatiója itt Pesten már ki is fogyott. És ezt a hirt a kormány nyal jó viszonyban álló hirlap-ban a „Pester Lloyd“-ban olvassuk, de ol-vasás nélkül is tudja mindenki, hogy ugy van. Hozzá van téve, hogy a pénzügyi inté-zek még kaphatnak a banktól kölcsönt.

Igen is, azok öt perczentre, s azoktól a hazai iparosok 9 — és 12 perczentre.

Ez volt a hazai pénzügy reformja, a kormánypárt terve szerint.

Hát a megszavazott „központi bankjegy előkerítő országos intézmény“ hol van? — Ide kell azután a poesis! Mert ezt csak erős phantasiával lehetne feltalálni. Én nem találok sehohol.

A mi a hazaszeretettel egyrangú s a pénzérdeknél előbbvaló érzelem, az a vallás, a lelkiismeret szabadsága.

A balközép részéről e tárgyban is nevezetes indítványok tétettek mind a népnevelés, mind a magasabb oktatás, mind a vallásszabadság érdekében, s bár e téren nem találkoztunk is a kormánypárti tagoknak azon merev ellenzésével, mint más reform-kérdéseknél, mégis meglátaszott a törekvés részükről soha sem tenni egy egész lépést, hanem csak fellet előre s aztán egy negyedrészt vissza. Ezt tapasztaltuk a szentszékek illetősége, a Horn által megpendített polgári házasság behozatala, a Jámbor Pál által ajánlott tanzsabadság, a Ghyczy Kálmán által remekül elemezett egyházi autonómia álmezébe

bújt hierarchia elleni föllépés kérdéseiben s a Schwarz által tett interpellationál az infallibilitási dogma kihirdetése által megsértett placetum-jog iránt. A kormánypárt félénk eljárását mindezen kérdések eldöntésénél kimagyarázza azon körülmény, hogy pártjuknak egy részét az ultramontán liga képezi, melynek főurai és főpapjai már is fenyegetőznek a kormánypárttól való elszakadással, ha az sötétkori uralmuknak nem fog jobban szolgálni. Pedig hiszen elég jól szolgált.

Egyetlen esetről kell feljegyezni, hogy vallási szabadelvűség kérdésében a kormánypárt is nézeteinket pártolta, midőn 1870. febr. 18-án a hithű (orthodox) izraelitáknak lelkiismereti függetlensége mellett emeltem szót, a midőn az egész ház nézetem mellett nyilatkozott, s e határozataért Europa minden fővárosának hithű héberségétől özönlöttek a hála-nyilatkozatok a képviselőházhoz.

A lelkiismeret szabadsága után legdrágább tulajdonunk a polgári szabadság, s a mi ennek védelmére szolgál, a jó közigazgatás és igazságszolgáltatás.

Mind a kettőben nagy és határozott

lépések történtek ez országgyűlés alatt : nézetem szerint ismét nem előre; de hátra felé.

Az első folyamodású bíróságok rendezése fölötti vita kezdődött még 1869 július elején s oly animositással, hogy egy miniszter elkopott benne, s csak utódja viheté körösztil.

1871. martiusban lett az befejezve a bírósági felelősség feletti nevezetes vitában, melynél Tisza Kálmán ellenindítványa csak 3 szavazat-többséggel a (119—116 ellen) vettetett el; s a bíróságok rendezése fölötti tárgyalás május 2-án végeztetett be, 188 szóval 129 ellen döntvén el a kormányjavaslat értelmében, maj. 7-én pedig a királyi ügyész ség fölötti törvényjavaslat.

E törvény következtében a bírák nem választatnak többé, hanem a kormány által neveztetnek ki s ez által nem csak az egész bírósági testület, de még az igazságkereső felek is a kormánytól sok tekintetben függővé tétettek.

E közben, a bírósági rendezést félbeszakítva döntetett el a közigazgatási hatóságok új alakítása és a községek rendezése.

A kormányi javaslattal ellenkező meg-

állapodását a balközépnek Tisza Kálmán terjeszté elő 1870. jun. 27-én.

Többen szoltunk az önkormányzat mellett; melyet a kormány javaslatában főleg az ujon alkotott nemesi kaszt, a legtöbb adót fizető virilis szavazók intézménye gyökerében megtámadott; a kormánypárt azt állította, hogy a virilis szavazatok által a magyar nemzetiséget védi. Mint tudjuk, itt Pesten a virilis szavazatok rendszere mellett épen a magyar nemzetiség fog háttérbe szorulni, s előtérbe nyomuland a nem is pesti lakosság, de egészen idegen adófizetők érdeke.

E törvényjavaslatot is 203 szóval 145 ellen fogadta el a ház, már itt csak 4 hetedrész 3 hetedrész ellen.

Annyi kivihető volt, hogy Budapest városa kivételt képezhessen e törvényjavaslat alól, s külön szervezést kapjon; mire később majd rátérek.

A birtokviszonyokat rendező több törvény hozatott ez országgyűlésen, 1869. dec. 11-én eltörültetett a hirlapbélyeg; 1870. april 1-én az urbéri törvényjavaslat tárgyalatott s april 5-én elfogadtatott; april 21-én az irtványföldek és a telepítvényesek ügye

végeztetett el a képviselőházban : szinte ez időben ment keresztül a vadászat-törvény. 1871. maj. 7-én a Földhivatalintézetéről szóló törvény s egy közmívelődési célra irányzott törvény az Eszterházy képtár megszerzéséről 1870. dec. 19-én.

De a mi mindezeknél fontosabb, az az ipartörvény.

Hazánknak, és az egész világon minden országnak legbiztosabb jövőjét képező talpköve az iparos osztály; azon osztály, melynél minden egyes ember a hazára nézve egy élő kapitális; kinek keze alatt a sárból kenyér s a vasból arany lesz. Ezen osztály, nézetem szerint, a legnagyobb buzgalommal felkarolandó hazánkban. Ezt pártolni, ezt előmozdítani, erre buzdító hatást gyakorolni, ennek elősegítésére eszközöket szolgáltatni kormányának és törvényhozásnak kötelessége.

A választási törvényjavaslat alkalmával indítványoztam a házban, hogy valamilyen tudósok, művészek, írók számára azon kategóriát állítsák föl a törvényhozás, miszerint azok, tekintet nélkül az adócensusra, szavazattal birjanak, hasonlóul az iparos osztály is részesítessék e kitüntetésben; mert tanulni, még pedig hasz-

nos technikai tanulmányokban tökéletesülni, annak is sok évi szorgalomra volt szüksége.

Az ipartörvénynél azonban ugyan ezen elv nyomán haladva, azon elhatározásig megyek, a hol léplezetlenül kell kimondanom, hogy én a tudományos pályák, a szabad művészeti pályák, s az iparüző pályák között különbséget nem találok, s midőn az állam törvényhozása az egyiknél a gyakorlatot a diplomához köti, a másikat teljesen közvagyonná nem nyilváníthatja; mert az ipar rovására a tőkepenz üzelmének nyit korlátlan szabadságot, a mi Magyarországon az ipart nem előmozdítani, de előlni fogja; nekünk a hazai ipart a régi czopfos schlendriánból kiszabadítani kötelességünk, de a mellett a versenyképes tökély, nem pedig a nyegle kontárkodás színvonala felé siettetnünk, nagy és határozott léptekkel, de fokozatosan; gondoskodnunk kell a társulási iparszövetségek alapján zsenge hazai iparunkat a külföldről reá nehezedő s a nagy tőkepenz által gyámolított iparrai versenyzésre képessé tenni.

S e célznak a mi nov. 18-ki ipartörvényünk nem felel meg.

Közlekedési ügyünk terén nagy

előhaladást tettünk; de az is bizonyos, hogy nagyon drágán utaztunk.

Vasuti politikánknak gyakorta igen éles bírálatát adta Simonyi Ernő képviselőtársunk, kinek nézeteit a bal-közép is többször osztotta e kérdésekben. Hogy a vasutak kamatbiztosításainál a ház nagy engedékenységet tanusított, azt Kerkápoly pénzügyminister is nyilvánítá mult évi költségvetési előterjesztésében. A vállalkozók nyereségét az adófizetők bánják meg. — A német-francia háboru alatt a vasuti közlekedés nyomorúsága megmérhetlen károkat okozott a magyar kereskedelmi világnak s midőn e tárgyban az akkori közlekedési minister, Grove ur erélyesen intézkedni megindult, a saját pártjában létező érdekelek által oly támadás terveztetett ellene, hogy a tisztakezű, és erélyes minister védelmére, mi, politikai ellenfelei, Csernátony Lajos és én szólaltunk fel 1871. mart. 3-án. A hazai gőzhajózást fenyegető lánczhajózási monopólium ellen pedig Ivánka Imre emelt szót. Junius 6-án a pesti összekötő két ujhíd érdekében emeltünk ismét szót: Csernátony és én.

Mint egy különvált mű, emelkedik ki

az eddig elsorolt tárgyak közül Budapest szervezésének ügye.

Mint tudjuk, Budapest képviselőinek mandátuma s vele együtt az általa választott tisztviselői kar megbízatása már évek előtt lejárt.

1870-ik mart. 28-án, tehát több mint két év előtt adtam be a képviselő háznak a Pest városi polgárság azon kérvényét, melyben a tisztujítás elrendelését kéri.

Akkor a ház azzal utasította el e kérvényt, hogy majd elég fog ennek tétetni, ha a községi rendezésről szóló törvény keresztül megy. Az megtörtént még azon év jul. havában. Akkor Budapestre nézve külön törvény alkotása ígértetett. — Ez pedig annál szükségesebbnek látszott, mert a törvényhozás Budapest emelésére 24 milliónyi segélyt szavazott meg, s az annak hova fordítását szabályozandó köz munkatanácsnak szükségképen egy olyan testülettel kellett érintkeznie, mely a teendő kölcsönös szerződésekre jogilag is felhatalmazva van; a mit a jelen tanács és képviselő testület nélkülöz.

Következő évi april elején lett az a sürgetett törvényjavaslat a kormány által előterjesztve. De milyen törvényjavaslat volt az! — Nem az ellenzék, de maga a

fővárosi Deákpart volt kénytelen az ellen népgyűlésileg felszólalni, s e kérvényét mind az öt képviselője, tehát két kormánypárti, és három ellenzéki, elől maga Deák Ferencz aláírásával ellátva a képviselő háznak beterjeszteti; melynek következtében azon sok lényeges módosításnak kellett megtörténni, mielőtt tárgyalás alá kerülhetett volna.

Azonban még mindig lett volna idő e sürgetős törvényjavaslat tárgyalására, melyet a központi bizottság a pestvárosi kérvény értelmében többszörösen módosított; ha a kormánypártnak egy szerencsétlen balösztöne azt nem sugta volna, hogy az ülészak utolsó legszorgosabb hetére, a fővárosi törvényjavaslatot és más sürgetős tárgyakat hátrátéva, a választási nagyterjedelmű törvényjavaslatot és az országgyűlés öt éves tartamáról szóló törvényjavaslatot „mindenek előtt“ napi rendre kitűzze.

Ez volt a szikla, a melyen az országgyűlésnek épen a kikötő előtt hajótörést kellett szenvednie.

És nem mondhatom, hogy a hajó kormányosai ne teljes öntudattal vitték volna neki a hajót e sziklának.

Figyelmeztetve voltak rá, hogy azon választási törvényjavaslat, melyben sok ezrei a választóknak szándékoltnak eddig birt polgári jogaiktól megfosztatni, nagy ellenzésre fog találni; de még nagyobbra amaz, mely által az összes választók három évenként visszatérő joga öt évre redukáltatik.

Nem hallgattak a jó akaratú tanácsra; erőszakolni akarták e törvényjavaslatok keresztülvitelét, a miket egyezkedés útján lehetett volna üdvöseké és hasznosakká is tenni s ez által, és az ellenzék kitartó erélyessége által előidéztek azt a helyzetet, hogy a midőn polgártársaink jogainak védelmére minden parlamentaris eszközt felhasználunk, a megoldásra váró törvényjavaslatok háttérbe szorulnak.

Mi még e balhelyzetben is kerestünk módszereket, melyek által a hátralevő reformtörvények keresztülvihetők legyenek. Ivánka Imre ajánlotta a párhuzamos ülések elfogadását. Vukovics Sebő a bácskai árvizkárosultak segélyére, Szathmáry Károly az erdélyi egyetemre, Várady Gábor a Ludoviceumra kérétek, én pedig a fővárosok rendezésére vonatkozó törvényjavaslatok tárgyalása

számára kértem a képviselőháztól egyetlen egy napot a hátralevőkből. Nem! válaszolt a kormánypárt „fogadjátok el a választási törvényjavaslatot elébb, meg az öt éves országgyűlést!” Azután Tisza Kálmán indítványozá, hogy tárgyaljuk a reform-törvényjavaslatokat vasárnapokon, a mikor nincs különben ülés. Azt is elvetette a többség. Ezzel ki van mondva a jelen országgyűlés végzete; mert mi semmi érdekek fel nem áldozandjuk azon polgártársaink jogát, a kik bennünket szavazataik által képviselőkké tettek. És énnekem nem volna bátorságom választóim elé lépni azzal a szóval, hogy ime törvényt hoztunk ugyan sokat, szépet is; de a közt olyat is, mely ti tőletek szegényebb sorsu polgártársaim elveszi azt a jogot, hogy még egy képviselőválasztáson szavazattal birjatok, s ha csak egy volna is az ezerek közül, ki ily törvény által jogától megfosztatnék, annak szabadságában állna képviselője harmadévi programját darabokra tépve annak a szemé közé vágni, s azt mondani: „te eladtál engem, mint a rabszolgakereskedő elhasznált rabszolgáját.”

A kormánypárt 42 szavazatnyi többségére hivatkozik, mely a törvényjavaslatot tárgyalási alapul elfogadta; de elfelejti, hogy e többségből egy nagy alak hiányzik; maga Deák Ferencz, s azt az irt, a mi az ő helyén támadt; 42 embere a jobboldalnak be nem tölti.

Deák Ferencz politikai ellenfelei irányában méltányos ember; ezt több nagy alkalommal nyilvánosan is kifejezte; egyszer 1870. július 30-án, a midőn kimondá, hogy a jobboldali hírlapok közül egyetlen egynek a véleményét sem osztja; másszor, midőn Horváth igazságügyminister hadbírószági törvényjavaslatát megtámadta; majd, a midőn Bittó minister Pestváros minden birtokosának fekvő vagyonát veszélyeztető s hitelét megingató telekkönyvi rendszabályait visszavenni kényszeríté, és különösen akkor, midőn Ghyezy Kálmánt a katolikus autonomia kérdésében a rátámadó ultramontán liga ellen erélyesen védelmezte, végre most, midőn a legutóbbi vitában teljesen visszavonult. — Azért tisztelik is őt — az ellenfelei.

De saját pártját nem vezeti többé: ott most az ultramontán törekvés, a retro-

grad irány, és a vasuti érdekek a vezetők.

Vannak ugyan a kormánypártnak is tisztult véleményü, szabadelvü, hazafias tagjai, kik a reformok kérdésében nem csak helyesen éreznek, hanem beszélni is mernek. S azért a közvéleményben az a hit terjedt el, hogy van itt egy lehetséges reformpárt, melynek, ha a baloldali reformpárt kezét nyújtana, abból egy kormányképes középpárt alakulhatna meg.

Én ismerem ezt a pártot. Láttam. Oda kinn van az országház folyosóján. Mikor szavazni kell a reformkérdésekben, akkor eltűnik. Hivatalosan tudatva van a száma is. „156.“ Május 17-én 1871-ben az országház elnöke Somssich bucsu szövegében statisztikai adatként jelenté ki, hogy a szavazásnál távollevők átlagos száma „156.“ Ez a reformpárt. Mely meggyőződése ellen szavazni nem akar, meggyőződése mellett szavazni nem mer. Ha csak egyszer merné ezt tenni, az egész reformtörekvésnek más fordulatot adna; de így buzdítást ad minden retrograd törekvésnek s a kormányt magát, a hol önkényt előre akarna haladni, cserben hagyja.

Azt mondja ez a reformpárt: szívesen

csatlakoznának hozzánk, ha a közjogi alapot elfogadnók s azon az alapon folytatnók reformtörekvéseinket.

Nézzék meg programmunkat, mi van abban? „A meglevő törvényt végrehajtani, a mig törvény; azt reformálni törvényes uton és törvényes eszközökkel: megválasztva hozzá az időts módszereket.“

S mi az ő programmjuk, melyet a somogyi pronunciamentóból ismerünk? Elfogadni a meglevő törvényt s létrehozni az önállóan kezelt magyar hadsereget.

Ha ezt őszintén így akarják, akkor e két program kivihetősége között csak egy hajszál a különbség. S ez a hajszál az, hogy mi programmuk elvei mellett s a vazatunkat is oda merjük tenni, ők pedig nem teszik azt. Mondják, írják, de nem szavaznak.

De mikor két igen kemény argumentumuk van ellenünkben.

Egyik az, hogy a 67-ki XII. t. cz. egyedül biztosítja az osztrák örökös tartományokkal való békés együttmaradásunkat.

Láttuk. A Jiricsek-Habietinek kormány megtanított bennünket rá. Az

osztrák alkotmányviszály belesodorta a magyar kormányt is az actióba, s kénytelené tette azt beavatkozni a másik fél belügyeibe, ellenünk zuditva a declarások egész táborának haragját, melynek utókövetkezéseit már érezzük Horvátországban és az alvidéken. Nem hogy az osztrák tartományokkal volnánk kibékítve; de saját társországainkkal vagyunk összeháborítva e közösített bajok miatt.

Másik indokuk a magyar nemzetiség ügye. Azt mondják, hogy a mostani kormány intézkedései ha nem liberálisok is, de nemzetiségünk megszilárdítására szolgálnak.

Ezért kell a virilis szavazatok rendszerét elfogadni; — ezért az erdélyi oktan választási törvényt megtartani; — ezért a főuri, és főpapi hatalmasságok befolyását fenntartani; — ezért a hadsereget osztrák kézen hagyni; — ezért a bíróságokat kinevezés útján betölteni, ezért a megyei önkormányzatot megbénítani; — ezért a felsőházat a minden felső házak parodiájának meghagyni; — mind a magyar nemzetiség biztosítása végett.

De polgártársaim ha a magyar nemzetiséget nem biztosítja ezer éves praestigiума, — fiainak hazaszeretete és vitéz karja,

— államférfiainak bölcsesége, — dynastiájának gyökeret vert érdeke; — politikai gyakorlata, — birtokossága és kifejlett értelmisége, — hivatalos nyelvének használata a törvényhozásban, magasabb adminisztrációban és igazságszolgáltatásban, — hitele a külföld előtt, — litteratúrája és erkölcsi miveltisége, — városai, és intézményei, — s az a megtörhetlen öntudat, mely mindenkit egy örök jövődől, hogy „Magyarország nem volt hanem lesz,“ eszméjeért lelkesít, — ha mind ez nem elég a magyar nemzetiséget biztosítani, akkor kétségbe kellene esnünk azon Magyarország felett, melyet csak amaz aprólékos, és erőszakos rendszabályocskák tartanának még fenn a víz színén!

Nem. Én jobban bizom a magyar nemzetben, és jobban hiszek a nem magyar nemzetiségek jó akaratában önmaguk és közös hazájuk iránt, minthogy ily gondolat csak egy álmamat ismegháborította volna valaha.

És e folytonos fenyegetőzést a nem magyar nemzetiségekkel én nem tartom sem igazságos, sem eszélyes dolognak.

Nekünk nem szabad elfelejtenünk, hogy azon szabadság-harcunkban, melyben egy része a nem magyar nemzetiségeknek

fegyverrel állt velünk szemközt, egy sokkal nagyobb része a nem magyar ajku nemzetiségeknek velünk egy sorban küzdött: hogy német, felsővidéki tót, unghi orosz, marmarosi román, szabadkai szerb ajku honfitársak ezrei meg ezrei hősi módon ontották vérüket a magyar alkotmányért. Hisz ez volt szabadságunk legszebb vívmánya. Ezt kell felmutatnunk Európa előtt; hogy nem a hat millió magyar küzdött akkor egyedül valamennyi nemzetiség ellen, hanem vele együtt másik hat millió más ajku honfitárs egy a reactió által félrevezetett töredék ellen! s ha voltak a nemzetiségek között, kiket egy rossz politika szabadságunk ellenségeivé tett, nem az következik belőle, hogy alkalmazzuk ugyanezt a rossz politikát ezen túl azon nemzetiségek ellenében is, melyeket egy böles politika barátainkká tett, hanem megfordítva, tanuljuk el apáink bölcseségét s alkalmazzuk azt ott is, hol tőlünk idegenkednek. Pártoljuk a nem magyar ajku nemzetiségeket mivelődésük, jóllétük küzdelmeiben s maradnak, vagy megtérnek jó hazafiaknak.

Ily eszmétől vezetve indítványozám 1870. mart. 3-án a kultuszministeri költségvetésnél, hogy szavazzon meg az or-

szágytülés egy bizonyos összeget a vidéki tudományos intézetek segélyezésére: minden ajku nemzetiséget egyformán részesítve abban. Nem volt nagy összegekről szó: néhány ezer forint; de a jó akarat több. És indítványomat elfogadá a b a l k ö z é p, el a 48-as párt; s mikor szavazni kellett rá, az ö s s z e s m i n i s t e r i u m minden tagja rászavazott! de ellene szavazott a jobboldal többsége! s néhány szóval elvetették indítványomat. Tehát ők még a kormánynál is kormánypártiabbak akartak lenni. Pedig itt oly kevés áldozattal oly nagy nyereségek voltak összekötve. Tíz ezer forintért megnyertük volna milliók hálóját.

Ezért mondom: a jobboldalon jelenleg nem Deák Ferencz, de már nem is a ministerium, hanem a c o n s e r v a t i v elv a vezér!

S ha ott csak vezér, úgy a felsőháznál meg épen zászló. — A képviselőháznak ha egy liberális határozata keresztül megy is szerencsésen, a felsőháznál rendesen fenakad. Így akadályozták meg a telepítvényesekről szóló törvényt, így a botbüntetés eltörlését tartalmazót, így döntötték meg a kép-

viselőház elhatározását a hirlapbiztosíték eltörlése iránt.

És a felsőház reformját tervező törvényjavaslat még sem került a házasztalára, bárha ez iránt Ivánka Imre határozati indítványt is tett, a trónbeszédre hivatkozva.

A képviselőháznak a delegációkban viselt dolgairól sincs mit mondanom; miután elvtársaim közül oda egy sem küldetett. A delegatusok megszavazták mindent, s hoztak haza egy veres könyvet, melyben a külügyi politikánkat illetőleg minden adat megvolt, a miket három hónappal előbb a hirlapokban már olvastunk, csak hogy ezekben jobb stylussal.

Ime elmondám igen röviden és igen szárazan elvtársaimnak működését a háromévi országgyűlés alatt. Nem phrasiskat, valódi pusztá adatokat soroltam fel; miket megczáfolni nem lehet, mert tények.

Hasonlitsa e tényeket össze a közönség három év előtt kiadott programmmal, és itéljen fölöttük, megfelelt-e pártunk, megfelelt-e én azon elvállalt feladatunknak, hogy törekvésünket nem a rend felforgatására, mivel bennünket ellensé-

geink gyanusitanak, de a közjólét előmozdítására, a szabadelvűség diadalra juttatására, hazánk boldogítására, a trón megszilárdítására, a külbéke fenntartására s a reformok keresztülvitelére fordítandjuk.

Bátran merem állítani, hogy azt mind eként tettük.

Nincs egy tagja pártunknak, ki kötelességét ne teljesítette volna. Nincs egy ember közöttünk, ki a reformkérdésekben indítványt, javitmányt ne kezdeményezett, vagy véleménye kimondásával pártolni ne igyekezett volna, s pártunk vezértehetségei többet fáradtak az országgyűlés alatt a haza, a közönség és a reformtörvények szolgálatában, mint a mennyit bármely kormányférfi fáradhat.

De én nem állok itt azért, hogy pártomat magasztaljam, vagy hogy a kormánypártot és kormányt ócsároljam.

Hála az égnek, e téren nem állunk többé.

Nincs szükségünk keserűnek lenni, csak igazságosnak.

Minden kormány eljárása bíráló alá esik; de a bíráló egy parlamenti kormány tettei felett nem izgatás.

Midőn a kormánytól reformokat köve-

telünk, ne hasonlitsuk helyzetünket az elmúlt roszhoz, hanem ahoz, a mit a jövőben tökélynek látunk.

Az elmúlt rosz időkhöz hasonlítva, ha mostani pénzviszonyainkat szembe állítjuk a Bruck idejebeli gazdálkodással; honvédelmi rendszerünket a Schmerling alatti dragonádokkal; vallásügyünket Thun patensaival és erőszakosan germanisáló iskolatörvényével; törvénykezésünket a Bach-huszárok és Reichsgesetzblatt önkényével; sajtótörvényünket a Protmann alatti censurával; vasutrendszerünket tiz év előtti elhanyagoltatásukkal; mostani kereskedelmünket a hajdani még rosszabb viszonyokkal; a belső rendet azzal a korszakkal, mely a szegedi szörnyeteg bünper alapját megteremté; belkormányzatunkat Coronini kivételes törvényeivel; Bach Bezirk-rendszerével: akkor el kellismernünk, hogy országunk az új alkotmányos korszakban sokat haladt, nagyot emelkedett. De nem haladt oly messze, nem emelkedett oly magasra, mint kellett, mint lehetett volna.

A jónak legnagyobb ellensége a még jobb.

Ez a legrégebb és a legújabb jelszó.

Ez a reform jelszava.

Kormányunk alkothatott volna a mostani állapotoknál jobbat, tökéletesebbet; de nem tette, mert nem a reformokat tartá főczélnak, hanem a kormánypárt megerősítését minden törvényalkotásnál.

A kormány minden intézkedésével csak hivei táborát igyekezik öregbiteni. Hivatalnok-serege rendelkezésére áll; a pénzügyi szervezet által mindenütt rendelkezik, a hol pénzt bevenni, elengedni vagy visszaadni lehet, s hiveit e téren meg tudja különböztetni; — a bírák kinevezésével az igazságszolgáltató osztályt is maga alá rendelte, a községi rendszer által kilencz megye kivételével, mindenütt hiveit juttatá a közigazgatás élére; a tanrendszer által eszközt szerzett a tanítói karnak befolyása alatt tartására; vasutak, posták, távirdák, hivatalnok serege, mint egy mozgósított gárda tartatik általa induláskészen a választások alatt, a honvédelmi rendszer keresztülvitelénél gondja volt csak párthiveinek juttatniállomásokot. A kormány gondoskodott róla, hogy tartós hosszú életet szerezzen — önmagának. S mi azt kívántuk tőle, hogy szerezze meg ugyanezt a hazának.

Elmondám és igazolom, miért tar-

tozom én a kormány ellenében a balközépi ellenzékhez.

E párthoz engem nem dicsvágy, nem önérdek csatol, a mik itt nem kielégíthetők; hanem a meggyőződés.

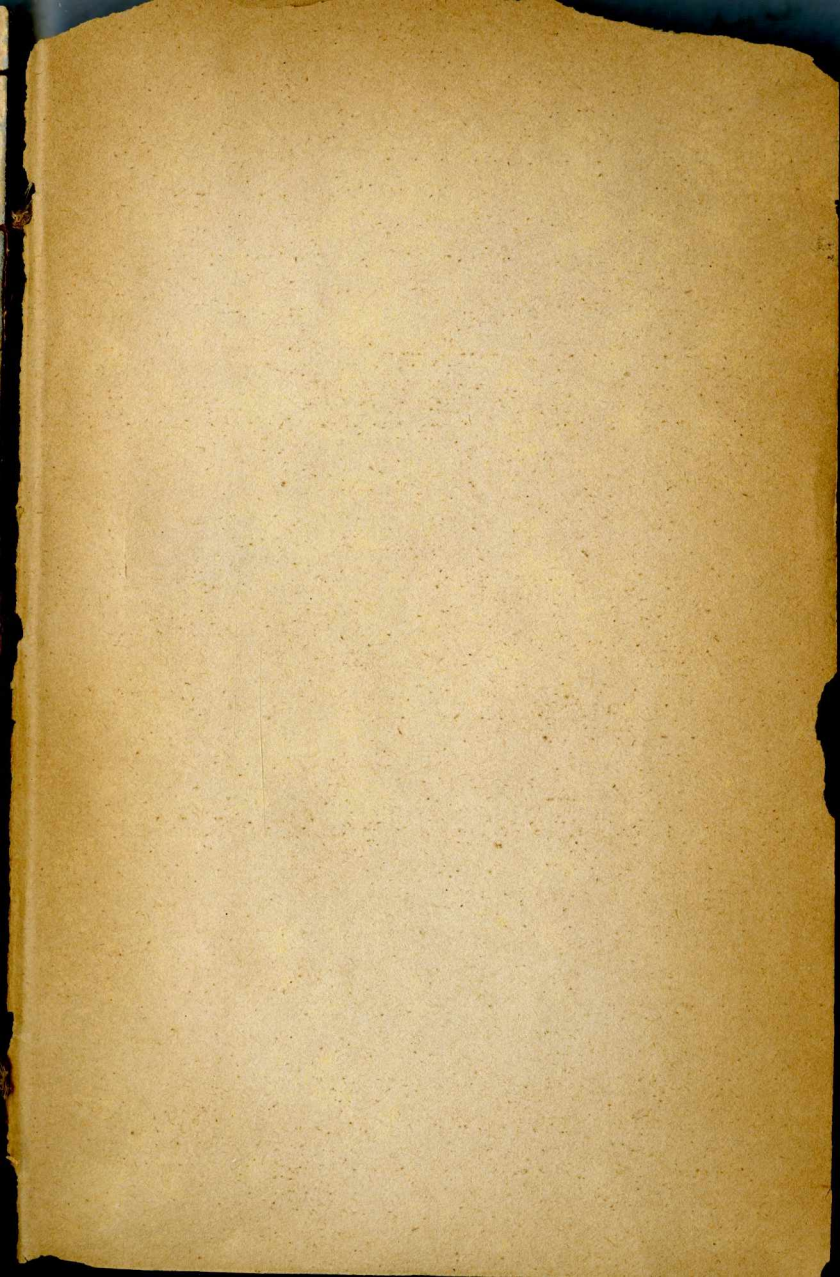
Meggyőződésem, hogy ez a párt az, mely az igazi szabadelvűséget, az igazi reformokat keresi, s midőn keresi a jobbat, nem kockáztatja a már meglevő jót, s midőn megtalálta, tökéletesíteni akarja: hogy egyaránt loyális mind fölfelé, mind lefelé.

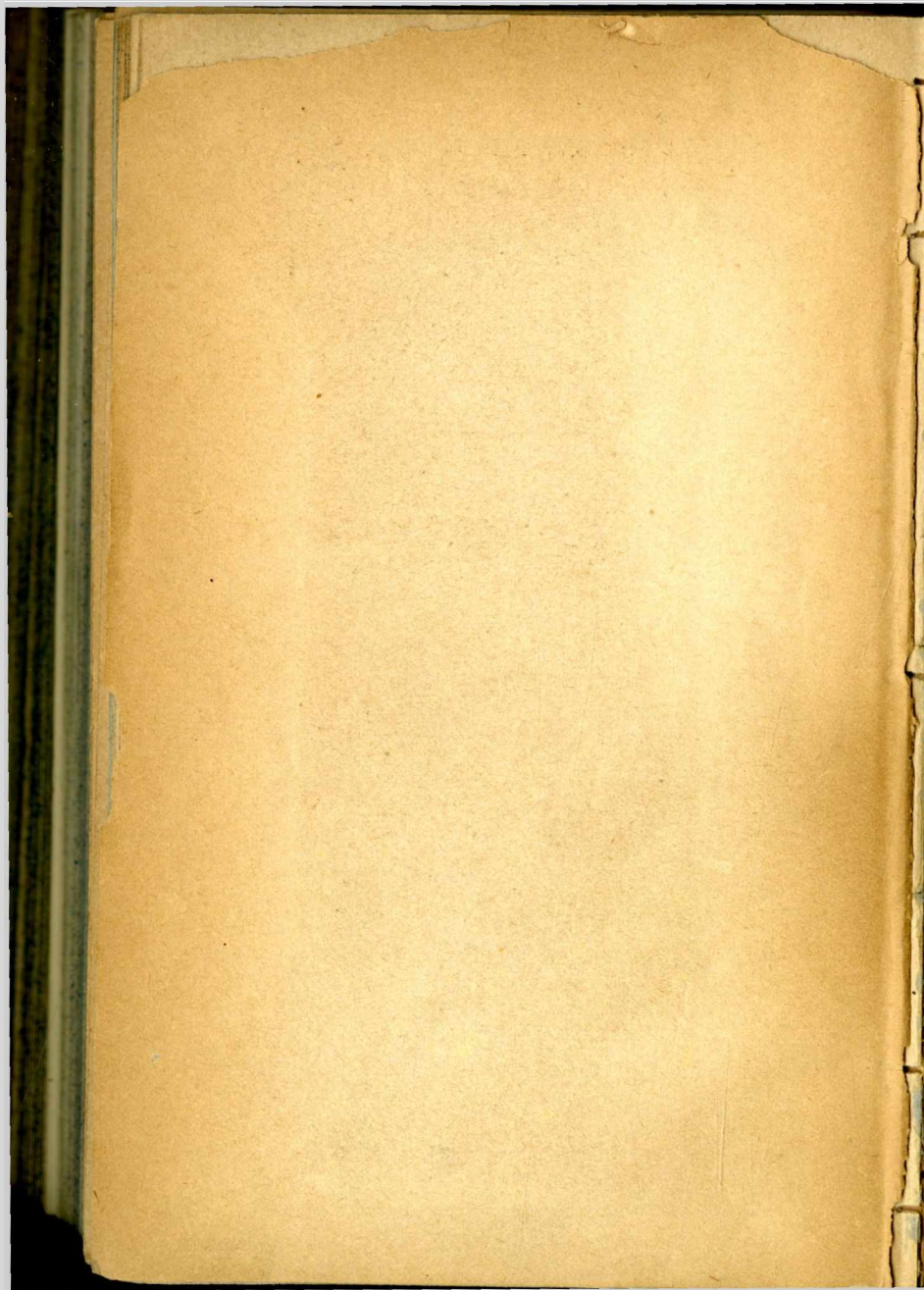
Törekvéseink, szándokaink egyenesek és tiszták. Itélje meg azokat a jelenkor, ítélje meg az utókor.

Adja isten, hogy a késő kor utódainkat nálunknál tökéletesebbeknek, hazánkat a mostaninál erősebbnek és boldogabbnak találja!

Isten adja; — de mi tegyük!
Éljen Magyarország!

Dr BALLAGI GÉZA.

2002

2012

